

Müjdə ver, ikrah oyatma. Asanlaşdır, çətinləşdirmə.

Kitabın sahibi: _____

Oxu tarixi: _____

İMAMƏT

ANLAYIŞI

MÜRTƏZA MÜTƏHHƏRİ

Fars dilindən tərcümə:

Ağabala Mehdiyev

Tərcüməçi: Ağabala MEHDİYEV
Redaktor: Toğrul MUSAYEV
Korrektor: Turac ELDARQIZI
Bədii və texniki tərtibat: İsmayıl SÜLEYMANLI
Üz qabığının dizaynı: Kənan NƏSİBOV

مرتضى مطهري
امامت و رهبري

Mürtəza Müttəhhəri
İMAMƏT ANLAYIŞI

Bakı, “İrşad” Nəşriyyatı – 2021, 244 səh.

© Sədra Nəşriyyatı / 1985

© Parlaq İmzalar MMC / 2021

Kitabın bütün hüquqları qorunur. İcazəsiz olaraq hər hansı vasitə ilə nəşri və yayımlanması qadağandır.

DQİDK-nin 26.05.2021 tarixli DK-489/Ş
saylı məktubu ilə nəşrinə razılıq verilmişdir.

İrşad Nəşriyyatı | 25
Mürtəza Müttəhhəri | 9

İRŞAD – Parlaq İmzalar MMC-yə məxsus markadır.

www.parlaqimzalar.az
irshad@parlaqimzalar.az
facebook.com/irshadkitab
instagram.com/irshadkitab
0559697259 / 0559897259

Mətbəə: “Şərq-Qərb” ASC
Çap tarixi: 24.08.2021
Sifariş: 1970

Mündəricat

Ön söz _____ 9

Müəllifdən _____ 17

I SEMİNAR

İMAMƏTİN MƏNA VƏ DƏRƏCƏLƏRİ _____ 27

“İmam” sözünün mənası _____ 28

Həzrət Peyğəmbərin vəzifələri _____ 29

İmamət – cəmiyyətin rəhbəri mənasında _____ 32

İmamət – dini mənbə mənasında _____ 33

İmamət – vilayət mənasında _____ 37

İmamət barəsində bir hədis _____ 41

İmamət Quranda _____ 43

II SEMİNAR

İMAMƏT VƏ HƏZRƏT

PEYĞƏMBƏRDƏN SONRA DİNİN İZAHI _____ 47

Məsələnin yanlış qoyuluşu _____ 47

Rəhbərlik imamətin qollarından biridir _____ 50

İmam – həzrət Peyğəmbərin canişini _____ 51

“Səqəleyn” hədisi

və imamların məsumluğu _____ 53

Hədisin yazılmasının qadağan edilməsi _____ 56

Qiyasdan istifadə _____	58
Qiyas şüə məzhəbi baxımından _____	60
Məsum olan yerdə seçki yersizdir _____	60
Mənəvi vilayət məsələsi _____	62
Səqələyn hədisinin əhəmiyyəti _____	54
Qədir-Xum hədisi _____	54

III SEMİNAR

İMAMƏT KƏLAM ELMİ BAXIMINDAN _____	67
İmamətin tərfi _____	70
Şüələrin imamət barəsindəki əqli dəlili _____	70
İmam – dini məsələlər üzrə mütəxəssis _____	73
Məsumluq məsələsi _____	74
İlahi təyinat _____	75
Nəql edilmiş mətnlərin təhlili _____	79
“Yəumul-inzar” (qorxutma günü) əhvalatı _____	81
Qəbilə başçısının həzrət Peyğəmbərlə görüşü _____	82
Qədir-Xum hədisi və onun mütəvatirliyi _____	84
“Mənzilət” hədisi _____	86

IV SEMİNAR

QURAN AYƏSİ VƏ İMAMƏT MƏSƏLƏSİ _____	95
Ayənin araşdırılması _____	96
İki sözün fərqi _____	98
“Əl-Yəum” deyəndə hansı gün nəzərdə tutulur? _____	100
“Əl-Yəum” sözü barəsindəki müxtəlif nəzərlər _____	101
1. Həzrət Peyğəmbərin peyğəmbərliyə təyin edildiyi gün _____	101
2. Məkkənin fəth edildiyi gün _____	102
3. “Tövbə” surəsinin həzrət Əli tərəfindən Minada oxunduğu gün _____	105

Şiələrin izahı _____	108
1. Tarixi baxımdan _____	108
2. Ayədəki mövcud nişanələr baxımından _____	111
Möhkəm və mütəşabih ayələr _____	112

V SEMİNAR

QURANDA İMAMƏT _____	129
Əhli-beyt barəsindəki ayələrin özünəməxsus quruluşu _____	130
“Təthir” (pəklıq) ayəsi _____	130
“Bu gün dininizi sizin üçün kamilləşdirdim...” ayəsi _____	134
Bu məsələnin sirri _____	135
Tarixi dəlillər _____	138
“Sizin başçı və vəliniz yalnız...” ayəsi _____	139
Ariflərin sözü _____	140
Şiələrin nəzərində imamət _____	141
Həzrət İbrahimin nəslində imamət _____	142
İbrahim sınaqların hədəfində _____	143
Hicaza hicrət göstərişi _____	143
Övladının başını kəsmək əmri _____	144
İmamət ilahi əhd-peymandır _____	147
Başqa bir ayə _____	147
“Zalımlar” deyəndə kimlər nəzərdə tutulur? _____	148

VI SEMİNAR

İMAMƏT MƏSUM İMAMLARIN NƏZƏRİNDƏ _____	161
İnsan necə varlıqdır? _____	162
Quranda ilk insan _____	163
İmam Sadiqdən nəql edilmiş hədis _____	168
Zeyd ibn Əli və imamət məsələsi _____	170

İmam Sadiqdən daha iki hədis _____	173
İmam Rzadan bir hədis _____	173
Nəticə _____	177

VII SEMİNAR

VƏLƏLƏR VƏ VİLAYƏTLƏR _____	183
“Vəli” sözünün izahı _____	183
“Vəla”nın iki növü _____	186
1. Mənfi vəla _____	186
2. Müsbət vəla _____	191
a. Ümumi müsbət vəla _____	191
b. Xüsusi müsbət vəla _____	195
Xüsusi müsbət vəlanın növləri _____	198
1. Sevgi və ya yaxınlıq vəlası _____	199
2. İmamət vəlası _____	206
3. Rəhbərlik vəlası _____	209
4. Təsərrüf vəlası _____	213
“Allaha yaxınlıq” deyəndə nə nəzərdə tutulur? _____	221
Zahiri həyat və mənəvi həyat _____	225
Peyğəmbərlik və vilayət _____	226
İmam – vilayətin daşıyıcısı _____	227
Bəndəlikdən rübubiyyətə _____	229
Mərhələ və mənzillər _____	231

Ön söz

Əsrlər boyu dünyada öz fikir və düşüncəsi ilə bəşəriyyətə misilsiz xidmətlər etmiş bir çox mütəfəkkirlər yaşayıb-yaratmışlar. İnsanlıq bu şəxslərə çox şey borcludur. Məhz bu elm fədalərinin sayəsində insani dəyərlər inkişaf etmiş, düşüncələr işıqlanmış, qaranlıqlar aydınlığa qovuşmuşdur.

Görkəmli İslam alimi, filosof Mürtəza Mütəhhəri də bu mütəfəkkirlər sırasında öz xüsusi yeri olan şəxsiyyətlərdəndir. O, ömrünü cəmiyyətin islahına, müasir dövrdə meydana çıxan və dəyərləri təhdid edən şübhələrə cavab tapmağa həsr etmişdir. Buna görə də Mütəhhəri dövrünün gəncləri, ziyalıları, ümumiyyətlə, bir islahatçı alim olaraq kütlə tərəfindən sevilmiş, sağlığında böyük İslam alimi kimi şöhrət qazanmışdır.

* * *

Mürtəza Mütəhhəri 1919-cu il fevralın 2-də Xorasan mahalının Fəriman şəhərində alim və inancılı bir ailədə dünyaya gəlir.

Mütəhhəri uşaqlıq dövrünü məktəbdə ibtidai təhsil almaqla və Quran öyrənməklə keçirir.

O, 1931-ci ildə Məşhəd şəhərinin mədrəsələrində şəriət dərslərini öyrənməyə başlayır.

1937-ci ildə dərslərini davam etdirmək üçün Qum şəhərinə gedir. Orda 15 il qalır və dövrünün ən məşhur filosoflarından

olan azərbaycanlı alim Məhəmmədhüseyn Təbatəbai kimi görkəmli şəxsiyyətlərdən dərs alaraq İslam elmləri və digər sahələrdə yüksək dərəcələrə çatır. O cümlədən İslam fəlsəfəsi, fiqh və üsul, sosiologiya, psixologiya, tarix, təfsir, İslam sxolastikası və başqa sahələr üzrə böyük nailiyyətlər əldə edir.

1952-ci ildə Tehrana köçən alim elə o zamandan elmi tədqiqat işlərinə başlayır. Həmin dövrdə müəllimi Məhəmmədhüseyn Təbatəbainin qələmə aldığı *“Fəlsəfə prinsipləri və realizm metodu”* kitabına giriş yazır və 5 cilddə şərh edir. O bu işi 1953-cü ildə sona çatdırır.

1955-ci ildən başlayaraq “Tələbə İslam Cəmiyyəti”ndə yeni və fərqli yanaşmalarla Quran təfsiri dərsləri deyir və eyni ildə Tehran universitetinin “İlahiyyat Elmləri və İslam Maarifi İnstitutu”nda müəllimlik fəaliyyətinə başlayır və burada təlim-tədris işini iyirmi il (1976-cı ilə kimi) davam etdirir.

Tehran ziyalıları və gəncləri ilə mütəmadi ünsiyyətdə olan Mütəhhəri Tehrandə olduğu müddətdə müxtəlif konfranslarda, tədbirlərdə çıxış edərək İslam dininə qarşı yönəlmiş iradlara, şübhələrə cavab verir, məsələlərə yeni baxış gətirir. Beləliklə, get-gedə Mütəhhəri ziyalı kütlənin sevimlisinə çevrilir, müxtəlif konfranslara dəvətlər alır, artıq çıxışları Tehranla məhdudlaşmır; digər şəhərlərdə də müxtəlif tədbirlərdə iştirak edir.

1959-cu ildə Mütəhhəri “Həkimlərin İslam Cəmiyyəti”nə spiker kimi dəvət olunur və orada o günə kimi müzakirə olunmayan “İslam və zamanın ehtiyacları”, “Teizm” mövzusu kimi bir çox elmi əhəmiyyətli çıxışlar edir.

1967-ci ildə o dövrün elmi müzakirə ocağı sayılan İrşad İslam Mədəniyyət Mərkəzi təsis edilərkən Mütəhhəri oranın əsas üzvlərindən biri olur. İrşadda Mütəhhəri ilə yanaşı, Dok. Əli Şəriəti kimi dövrün digər ziyalıları da çıxış etməyə başlayır.

Bir neçə il sonra İrşad İslam Mədəniyyət Mərkəzindən ayrılsa da, fəaliyyətini, çıxışlarını müxtəlif yerlərdə davam etdirir. Elmi-

ictimai fəaliyyəti ilə yanaşı, dövrün aktual problemlərini ələ alan əsərlər üzərində də işləyir.

Daim cəmiyyətdəki nöqsanların islahı fikrində olan yorulmaz alim 1979-cu ilin may ayının 2-də sui-qəsd nəticəsində başından aldığı güllə yarası ilə şəhid edildi.

* * *

Mürtəza Mütəhhəri öz dövrünün problemlərini lazımcına başa düşüb araşdırmağı bacaran və eyni zamanda bütün varlığı ilə İslam dininə bağlı olan bir mütəfəkkir alim olmuşdur. Onun varlığında cəmləşən bu iki xüsusiyyət ona yaşadığı dünyanı dərk etmək, onda baş verən elmi-ictimai dəyişiklikləri vaxtında müşahidə edərək mövcud problemlərlə, ehtiyaclarla tanış olmaq və onların həlli yolunda var qüvvəsi ilə çalışmaq imkanı verirdi.

Mütəhhəri öz zəmanəsini dərindən tədqiq edərək onu lazımcına tanımağa çalışırdı. O bu bərdə özünün “Gənc nəslin yönləndirilməsi” adlı məqaləsində yazır:

“Biz hazırda çox mühüm bir sual qarşısında dayanmışıq. Yaşadığımız dövrdən, onda baş verən mühüm dəyişikliklərdən xəbərsizik. Bəzən haqqında əvvəlcədən lazımi qədər tədqiqatlar aparmadığımız mövzularla rastlaşırıq...”

Mütəhhəri bu məsələyə həddindən artıq diqqət yetirmiş, dövrünün problemlərini vaxtında və hətta bəzən vaxtından da qabaq analiz etməyi bacarmış və İslam dini baxımından bu məsələnin nə qədər əhəmiyyətli olduğunu dərk etmişdir. O, yüksək istedadı sayəsində İslam dininin sosioloji məsələlərinin öyrənilməsinin həddən artıq əhəmiyyətli olmasını başa düşmüşdür.

O bilirdi ki, müasir şübhələrə keçmiş dövrlərin klassik izahları ilə cavab vermək mümkün deyil. Mütəhhəri “Dini mədrəsələrin müasir vəzifələri” adlı məqaləsində yazır:

“Əgər biz müasir dövrü səksən il bundan qabaqkı dövrlə müqayisə etsək, o dövrdə yaşayan cəmiyyətin bir növ qapalı cəmiyyət olduğunun şahidi olarıq. Həmin cəmiyyətdə ideoloji mə-

sələlərin və ictimai anlayışların hamısı kənar yerlərdən deyil, dini mədrəsələr və ruhanilər tərəfindən verildi. O dövrdə, demək olar ki, yad fikirlərin xalq arasında yayılması mümkün deyildi...

Artıq müasir dövrdə həmin tarazlıq pozulmuşdur və biz mün-təzəm olaraq ibtidai-orta məktəblərdə, ali təhsil ocaqlarında, kütləvi informasiya vasitələrində, iclas və konfranslarda minlərlə yeni fikirlərin yayılmasının şahidi oluruq”.

Məhz bu yeni fikirlər yeni ictimai təbəqənin formalaşmasına səbəb olurdu. Mütəhhəri bu ictimai təbəqəni “gənc nəsil” və ya “gənclərin təfəkkürü” adlandırdı:

“Gənc nəsil dedikdə məqsəd ancaq cavanlar deyil, təhsil almaq və yeni mədəniyyətlərlə tanışlıq nəticəsində özünəməxsus təfəkkür tərzinə sahib olan müxtəlif yaşlı şəxslərdir. Başqa sözlə desək, burada hər hansı bir təfəkkür təzi nəticəsində müəyyən şəkildə formalaşmış bir ictimai təbəqə nəzərdə tutulur”.

Yeni ictimai təbəqənin ən böyük xüsusiyyətlərindən biri, onların öz dini etiqadlarına şübhə ilə yanaşmaları olmuşdur. O, gənc nəslin bu vəziyyətini belə təsvir edir:

“Yaşadığımız dövr, dini və etiqadi baxımdan hamı üçün, xüsusilə gənc nəsil üçün iztirab, böhran və çaşqınlıq əsridir. Dövr-şərait bir sıra problemlər yaratmış, unudulmuş köhnə sualları bir daha ortaya atmışdır”.

Alim müasir dövrdə üzə çıxan şübhələrin anlayışla qarşılanmalı olduğunu, “şübhə”lərin “yəqin” üçün giriş funksiyası daşdığını bildirmişdir:

“Görəsən, biz bu şəkk və tərəddüdlər burulğanından, şübhə və suallar hücumundan narahat olaraq təəssüflənməliyikmi? Mənim fikrimcə, bu barədə nigaran olmağa heç bir əsas yoxdur. Şübhə yəqinin, sual vüsəlin, iztirab isə rahatlıq və əsayişin müqəddiməsidir”.

Mütəhhəri digər yerdə bu kimi şübhələri özünəməxsus bir terminlə “müqəddəs şübhə” adlandırmışdır.

Alim eyni zamanda sualları, şübhələri eşitmək istəməyən, dövrün tələbləri haqqında düşünməyən mühafizəkar təbəqəni də tənqid edərək yazır:

“Bu barədə təəssüf doğuran məsələ, şəkkini insanı araşdırma və tədqiqat aparmağa sövq etməməsi və ya ictimai şəkk-şübhələrin bəzi insanları cavab axtarıb tapmağa vadar edə bilməməsidir”.

Mütəhhərinin qarşısında müxtəlif fikirlərin təsiri nəticəsində formalaşmaqda olan, beyini suallarla, şübhələrlə dolu gənc bir nəsəl dayanırdı. O alim üzərinə düşən vəzifəni, bu nəsli şübhələrdən uzaqlaşdırıb yəqinə çatdırmaqda görmüş və bu işi həyata keçirmək üçün məhz qələmini işə salmışdır. Özü bu barədə yazır:

“Əlimə qələm alaraq kitab və ya məqalə yazmağa başladığım son iyirmi ildə, bütün yazılarımda düşündüyüm yeganə şey yazdığımız əsrdə İslami məsələlər barəsində yaranmış sual və şübhələri həll etmək olub. Yazılarımin bəzisi fəlsəfi, bəzisi ictimai, bəzisi əxlaqi, bəzisi isə fiqhi və ya tarixidir. Həmin yazıların mövzuları bir-birindən tamamilə fərqli olsalar da, onların hamısının ümumi hədəfi yalnız və yalnız bir şey olub”.

Mütəhhəri azsaylı alimlərdən idi ki, dövrünün tələbini, aktual olan məsələləri bilirdi və ömrünü bu yolda xərcləyirdi. Mütəhhəri bilirdi ki, səmavi dində cavabsız suallar yoxdur. Cavabsız qalan sualların, İslamın yanlış tanınmasının səbəbi məhz bu dinin himayəçisi olduqlarını iddia edən məsuliyyətsiz şəxslərdir:

“On dörd əsrdən artıq vaxt keçməsinə baxmayaraq, müqəddəs İslam dini hələ də tanınmaz qalmış bir dindir. Bu dinin həqiqətləri uzun müddət xalq arasında təhrif olunmuş formalarda əks olunub. Bəzi şəxslərin dindən qaçmasının əsas səbəbi də bu ad altında aparılmış səhv təlimlərdir. Bu müqəddəs dinə həzrətdə də ən çox zərbə vuranlar zahirdə onu himayə etmək istəyən iddiaçılardır. Bir tərəfdən imperialist qüvvələrin gizli və aşkar vasitələrlə hücumu, digər tərəfdən də əsrin İslamı himayə

etmək istəyən iddiaçılarının məsuliyyətsizlikləri bu dinin müxtəlif sahələrdə ideoloji hücumlara məruz qalmasına səbəb olub. Buna görə də mən öz bacarığım çərçivəsində bu sahədə əlimdən gələni etmək fikrindəyəm”.

“...Öz istedad və qabiliyyətim çərçivəsində islami məsələlər barəsindəki problemləri həll etməyə, həqiqətləri olduğu kimi açıqlamağa və əgər əməli azğınlıqların qarşısını ala bilmirəmsə də, heç olmasa fikri və ideoloji azğınlıqlarla mübarizə aparmağa, xüsusilə İslam düşmənlərinin əllərində bəhanə olan məsələlərin aydınlaşdırılmasına çalışmışam”.

Doğrudan da, o bu yolda əlindən gələni əsirgəmədi, gecəsini gündüzünə qataraq çalışdı və ömrünü bu yolda fəda etdi. Bununla da, Mütəhhəri böyük bir mütəfəkkir kimi tarixə öz parlaq imzasını qoydu.

* * *

Mürtəza Mütəhhərinin vəfatından sonra alimin dəyərli çıxışları onun varisləri tərəfindən (“Sədra” Nəşriyyatı) kağız üzərinə köçürülərək kitab formasına salınmağa başlandı. 30 ildən artıq aparılan işlər nəticəsində alimin bənzərsiz kitabları ərsəyə gəldi. Demək olar ki, hazırda bu işlər yekunlaşmaq üzrədir. Çıxışlardan hazırlanan və alimin öz sağlığında yazdığı kitabların məcmusu təxminən 60 adda kitabın meydana çıxmasına səbəb oldu. Bu kitabların bəzisinin çoxcildli olduğunu nəzərə alsaq, alimin külliyyatı 100 cildi keçir.

Bu kitabların əksər hissəsi şifahi nitqin məhsulu olduğuna, həmçinin keyfiyyətsiz lent yazılarından köçürülməsinə görə əsərlərdə səthi pərakəndəlik nəzərə çarpsa da, bu kitablar alimin fitri istedadı və fəvqəladə yaradıcılığı sayəsində kifayət qədər məntiqli və bir-birinə bağlı mövzuları əks etdirir.

O mütəfəkkir şəxsiyyət sağlığında yaşadığı ölkədə, onu dinləyə bilənlər tərəfindən, həmçinin azsaylı çap olunmuş əsərlərinin oxucuları tərəfindən tanınırdısa, ölümündən sonra çıxışları-

nın kitab halına salınması və bu kitabların müxtəlif dünya dillərinə tərcümə olunması nəticəsində artıq Mütəhhəri müsəlman dünyasında tanınmağa başladı.

Ölkəmizdə də müstəqillik illərindən sonra həvəskar şəkildə olsa da, Mütəhhəridən azsaylı kitablar dilimizə tərcümə olunmağa başladı. İnancsız Sovet quruluşundan çıxan, elmi ateizmlə ünsiyyətdə olmuş beyinləri şübhələrlə dolu olan gəncliyə Mütəhhəridən yaxşı kim cavab verə bilərdi?! Tərcümələrin keyfiyyətsiz olmasına baxmayaraq, Mütəhhərinin kitabları acgözlüklə mütaliə edilirdi.

Nəzərimizcə, bir cəmiyyətdə ağıla əsaslanan, xurafatdan uzaq inancın formalaşması üçün Mütəhhərinin əsərləri əvəzlənəndir. Məhz bu kimi səbəblərdən Mütəhhərinin varislərinin yalnız "Parlaq İmzalar" Nəşriyyatı üçün verdiyi rəsmi icazə əsasında Mürtəza Mütəhhərinin əsərlərinin silsiləvi nəşrinə başladıq. Kitabların tərcümə və redaktə işləri peşəkar kollektiv tərəfindən aparılır. Mütəhhərinin işlətdiyi hər kəlmənin öz yeri olduğunu nəzərə alaraq tərcümə və redaktə zamanı kitablar çox diqqətlə işlənilir. Alimin tərcümə olunan elmi kitabları həmin kitabların mövzusu üzrə mütəxəssis olan şəxslər tərəfindən tərcümə və ya redaktə olunur. Eyni zamanda kitabların tərtibatına, çap keyfiyyətinə də xüsusi diqqət göstərilir.

Görülən bu işlər nəticəsində Mütəhhəri oxucularının keyfiyyətsiz tərcümə və çaplardan çəkdikləri əziyyətlərə son qoyulmaqla yanaşı, oxucular alimin əsərlərini sistemli şəkildə əldə etmək rahatlığına da sahib olacaqlar.

"İrşad" Nəşriyyatı

Müəllifdən¹

İmamət mövzusunun irəli sürülməsi oxucuların bəzi tənqidlərinə səbəb ola bilər. Biz indi həmin tənqidlər barəsində öz fikirlərimizi açıqlayacağıq. Bu tənqidlər, əsasən, iki hissədən ibarət olur:

1. Bütün xalqlar tarixlərinin parlaq səhifələrini üzə çıxarıb təqdim etməyə, qaranlıq tərəflərini mümkün qədər örtbasdır etməyə çalışırlar. Hər hansı bir din və ya ideologiyanın tarixində olan qürurverici hadisələr onun əsaslı, haqq olmasının nişanəsi sayılır, ona rəğbəti artırır, xoşagəlməz hadisələr isə onun doğruluğu barədə şübhələr yaradır, bəşəriyyəti inkişaf etdirmə potensialının zəifliyinin nişanəsi sayılır. Xilafət və imamət məsələsindən və İslamın erkən dövründə baş verən acı hadisələrdən danışmaq, həmin xoşagəlməz hadisələri tez-tez dilə gətirmək –

¹ Bu, Mürtəza Mütəhhərinin “İrşad” hüseyniyyəsi tərəfindən nəşr edilmiş “Xilafət və vilayət” kitabına yazdığı ön sözün həmin kitabla əlaqəli hissələrinin ixtisar edilmiş versiyasıdır. – KHK (*Kitabı hazırlayan komissiya*)

xüsusilə gənclərin dini baxımdan mənəvi böhran içində olduğu indiki dövrdə – onların İslama maraq və meylini azaldır. Bəlkə də, bu söhbətlərin keçmişdə müsbət nəticəsi olub, insanlar bu müzakirələr nəticəsində diqqətini İslamın bir qolundan digər bir qoluna yönəldə bilib. Lakin indiki dövrdə onlardan söz açmaq, həmin məsələləri gündəmə gətirmək, məsələnin kökünü sarsıdır və onu etibardan salır. Axı nə üçün başqaları həmişə öz tarixlərində olan çirkinlikləri gizlətməyə çalışdıqları halda, biz müsəlmanlar onların gördüyü işin əksini görür, var gücümüzlə onları üzə çıxarıb danışıq, hətta bəzən bu tip mövzulara lazım olduğundan artıq dəyər veririk?

Biz qeyd edilən bu fikirlə razılaşa bilmərik. Bəli, əgər tarix yalnız xoşagəlməz hadisələrin nəql edilməsi ilə təhlil olunsa, nəticə yuxarıdakı kimi olacaq. Həmçinin ancaq qürurverici hadisələri danışmaqla kifayətlənsək və xoşagəlməz hadisələri ört-basdır etsək, o, təhlil deyil, təhrif olacaq.

Ümumiyyətlə, xoşagəlməz hadisələrin olmadığı tarix varmı? Hər bir xalqın tarixi, ümumiyyətlə, bəşəriyyətin tarixi pis və yaxşı hadisələrin məcmusundan ibarətdir, onun başqa cür olması mümkün də deyil. Allah heç bir xalqı məsum və günahlardan pak yaratmayıb. Xalq, millət, din və ideologiyaların tarixinin gözəllik və çirkinlik baxımından fərqi onlardan birinin bütünlüklə gözəl, digərinin isə bütünlüklə çirkin olması deyil, gözəllik və çirkinliklərin nisbətindədir.

Qurani-kərim bu həqiqəti çox gözəl bəyan edib. Onun xülasəsi budur ki, Allah-taala mələklərə yer üzündə cani-

şin (insan) yaratmaq istədiyini bildirir. Mələklər bu varlığın ancaq qaranlıq tərəflərindən xəbərdar olduqları üçün təəccüblə bu işin hikmətini soruşurlar. Onlara cavab verilir ki, Mən bu varlıqda sizin bilmədiyiniz gözəlliklərin olduğunu bilirəm.¹

Əgər biz gözəlliklərlə çirkinliklərin nisbətini nəzərə alsaq, İslam tarixinin gözəllik, iman və insani təzahürlərin çoxluğu baxımından bənzərinin olmadığını görürük. İslam tarixi qəhrəmanlıq, gözəllik, nur və insani təzahürlərlə doludur; bu parlaq səhifələrə bir neçə ləkənin düşməsi onun gözəllik, camal, əzəmət və şövkətinə xələl gətirmir.

Həç bir xalq tarixində olan gözəlliklərin İslamdan çox olduğunu, yaxud İslam tarixinin çirkinliklərinin onların tarixində olan çirkinliklərdən çox olduğunu iddia edə bilməz.

Bir yəhudi Əmirəl-möminin Əliyə İslamın erkən dövəründə xilafət məsələsi üstündə müsəlmanlar arasında baş verən xoşagəlməz hadisələrə görə tənə etmək üçün deyir: “Peyğəmbərinizi dəfn etməmiş onun barəsində fikir ayrılığına düşdünüz”. Əli ona necə də gözəl cavab verib! O həzrət buyurub: “(Xeyr, sən səhv edirsən!) Biz Peyğəmbərimizin özü barəsində fikir ayrılığına düşmədik. Bizim fikir ayrılığımız Peyğəmbərimizin göstərişinin elə, yaxud belə olması baxımından idi. Lakin siz dənizdən çıxandan sonra ayağınızın suyu qurumamış öz peyğəmbərinizə “bizə də

¹ “Rəbbin mələklərə: “Mən yer üzündə bir canışın təyin etmək istəyirəm”, – dedikdə mələklər: “Biz həmd-səna ilə Səni eyib və nöqsanlardan uzaq saydığımız və müqəddəsləklə vəsf etdiyimiz halda, Sən yer üzünə fəsad törədəcək və qan tökəcək bir kəsi təyin etmək istəyirsən?” – dedilər. Allah buyurdu: “Şübhəsiz, Mən sizin bilmədiyiniz həqiqətləri bilirəm!” (Bəqərə, 30)

bu büt-pərəstlər kimi bir büt düzəlt” dediniz və o sizə dedi: “Siz, həqiqətən, nadanlıq edən qövmsünüz”.¹

Yəni bizim fikir ayrılığımız tövhid və nübuvvətin qəbul edilməsindən sonrakı mərhələyə aid idi. Fikirlərimiz ona görə haçalandı ki, görəsən, İslam və Qurana görə, Peyğəmbərin canişini əvvəlcədən müəyyən edilmiş şəxs olmalıdır, yoxsa camaatın canişin olaraq seçib təyin etdiyi şəxs? Amma siz yəhudilər hələ peyğəmbərinizin sağlığında kökündən dininizlə, peyğəmbərinizin təlimi ilə ziddiyyət təşkil edən istəkdə bulundunuz.

Bundan əlavə, adi vaxtlarda tarixin çirkinliklərinə göz yummağın rəva olduğunu fərz etsək belə, bu işi söhbətin İslamdan, İslamın ən mühüm məsələlərindən, yəni rəhbərlik məsələsindən, İslam cəmiyyətinin müqəddəratından getdiyi yerdə etmək olmaz. (Çünki) bu məsələyə göz yummaq müsəlmanların xoşbəxtliyinə göz yummaq kimi bir şeydir.

Eyni zamanda əgər tarixdə haqq tapdanması baş veribsə – xüsusilə həmin haqq sahibləri ümmətin ən üstün şəxsləridirlərsə – həmin həqiqətlərin bəyan edilməməsinə və onlara göz yumulmasına “dil və qələmin zalımın qılıncı ilə əlbirliyi”ndən başqa ad vermək mümkün deyil.

2. İkinci irad budur ki, bu cür məsələlərin irəli sürülməsi və onlardan danışmaq islami vəhdətə zərbə vurur. Müsəlmanların başına gələn, onların cah-calalını əlindən alan, onları qeyri-müsəlmanların əlaltısına çevirən səbəb məzhəb ixtilaflarıdır. Bu qədim kin-küdurətləri yenidən qı-

¹ Nəhcül-bəlağə, 317-ci kəlam; Əraf, 138

zışdırmaq həm keçmiş, həm də indiki imperialistlərin əlində olan ən yaxşı vasitədir. İstisnasız bütün islami ölkələrdə imperialistlərin əlaltıları din və İslama ürəyiyananlıq adı ilə müsəlmanlar arasında ikitirəlik salırlar. İndiyə kimi bu yolda çəkdiklərimiz yetərli deyilmi? Yaramızın qaysağını qoparmaq kimə sərf edir? Görəsən, bu cür məsələlərin irəli sürülməsi imperialistlərin dəyirmanına su tökmürmü?

Bu irada cavab olaraq deyirik: şübhəsiz, hazırda müsəlmanlar vəhdətə çox böyük ehtiyac duyurlar. İslam dünyasının əsas dərdi müsəlmanlar arasında yaranmış köhnə kin-küdurətlərdir. Düşmən də həmişə marığa yataraq bu “fürsət”lərdən istifadə edib. Lakin qeyd edilən iradı irəli sürüb etiraz edən şəxs islami vəhdətin mənasını səhv başa düşüb.

Son yüz ildə mömin və ziyalı insanların arasında irəli sürülən islami vəhdətin mənası islami firqələrin vəhdətə görə özlərinin etiqada aid olan və olmayan prinsiplərindən əl çəkməsi, bütün firqələrin ortaq cəhətlərini götürüb fərqli cəhətləri kənara qoyması deyil. Çünki bu nə məntiqi, nə də reallıqda gerçəkləşə biləcək bir işdir.

Hər hansı bir məzhəbin davamçısından islami vəhdət və müsəlmanlar arasındakı birliyi qorumaq naminə etiqadı ilə əlaqəli olan, hər halda İslamdan hesab etdiyi hansısa prinsipindən əl çəkməsini xahiş etmək olarmı? Bu xahişin mənası odur ki, həmin adam İslam adı ilə İslamın bir hissəsindən əl çəksin.

İnsanları hansısa dini prinsipə bağlamağın və ya ondan soyutmağın başqa yolları var. Ən təbiisi məntiq və dəlilsübut yoludur. İnsanları xahiş və təmənnə ilə, hansısa

maraqları nəzərə alaraq nə bir prinsipə inandırmaq, nə də onların imanını əlindən almaq olar.

Biz özümüz Əhli-beytin davamçısı olaraq ən xırda məsələ, hətta bir müstəhəb və ya məkrüh əməl barədə güzəştə getməyə hazır deyilik. Bu barədə nə kiminsə bizdən bir şey gözləməsini məqbul hesab edirik, nə də başqalarından müəyyən maraqları və islami vəhdəti nəzərə alaraq özlərinin hər hansısa prinsiplərindən əl çəkməsini umuruq. Bizim gözlənti və arzumuz münasib qarşılıqlı anlaşma mühitinin yaranması, bizim öz təməl prinsiplərimizi, dinin qollarına – fiqh, hədis, kəlam, fəlsəfə, təfsir və ədəbiyyata aid təlimlərimizi ən yaxşı “mal” kimi təqdim etmək imkanına malik olmağımız, şiələrin bundan artıq təcriddə saxlanılmaması, İslam dünyasının mühüm “bazarlarının” nəfis şiə “mallarının” üzünə bağlanmamasıdır.

Ortaq islami cəhətləri götürüb hər bir məzhəbin özünəməxsus cəhətlərini kənara qoymaq bir növ oturmuş mövcud fikirlərə qarşı çıxmaqdır və o, şübhəsiz, ortaya həqiqi İslamdan başqa bir “məhsul” çıxması ilə nəticələnir. Çünki hər halda İslam bu məzhəblərdən birinin təlimlərindən ibarətdir və həmin təlimlərsiz İslam mövcud deyil.

Bütün bunlardan əlavə, ülvî islami vəhdət ideyasının müəllifləri – yaşadığımız dövrdə onun şiələr arasındakı bayraqları mərhum Ayətullah Bürucerdî, əhli-sünnə arasında isə əllamə şeyx Əbdülməcîd Səlim və əllamə şeyx Mahmud Şəltut idi – həmin şeyi nəzərdə tutmurdular. Bu böyük şəxsiyyətlərin məqsədi bu idi ki, İslam məzhəbləri arasında müxtəlif fikir ayrılıqlarının olmasına baxmayaraq, aralarında olan ortaq cəhətlərlə İslamın təhlükəli düşmənlər

ləri qarşısında qardaşcasına əl-ələ verib vahid cəbhə yarıda bilirlər. Onlar islami vəhdət adı altında gerçəkləşdirilməsi heç vaxt mümkün olmayan məzhəb birliyi yaratmaq niyyətində olmayıblar.

Xalq dilində də “eyni partiya” ifadəsi ilə “eyni cəbhə” ifadəsi arasında fərq var. Eyni partiya mənsubiyyəti insanların düşüncə, ideologiya, yol və davranış, bir sözlə, şəxsi məsələləri çıxmaq şərtilə nəzəri mövzular cəhətdən yeknəsəq olmasını tələb edir. Lakin “eyni cəbhə” ifadəsinin mənası müxtəlif dəstə və partiyaların məslək, ideologiya, yol və davranış baxımından bir-birilərindən fərqli olsalar da, ortaq düşmən qarşısında eyni sırada dayanmasıdır. Aydın məsələdir ki, düşmən qarşısında eyni sırada dayanmaq öz əqidəsini israrla qorumaqla, qardaşın əqidəsini tənqid etməklə, eyni sırada dayanan qardaşları öz əqidəsinə dəvət etməklə əsla ziddiyyət təşkil etmir.

Xüsusilə mərhum Ayətullah Bürucerdini əhli-sünnə qardaşlarımız arasında Əhli-beyt təlimlərinin yayılmasına zəmin yaratmaq düşündürürdü. Ona görə bu işi yalnız qarşılıqlı inam əsasında görmək olardı. Onun qarşılıqlı inam yaradaraq Misirdə elə misirlilərin öz əli ilə bəzi şiə fiqh kitablarının çap edilməsinə nail olması şiə alimlərinin mühüm uğurlarındandır. Allah ona İslam və müsəlmanlar qarşısındakı bu əməyinə görə gözəl mükafat versin!

Hər halda, islami vəhdət nəzəriyyəsinin tərəfdarı olmaq həqiqətlərin deyilməsində səhlənkarlıq edilməsini tələb etmir. Sadəcə bu məqamda qarşı tərəfin hisslərini və təəsübkeşliyini təhrik edən, onda kin yaradan işlər görməməliyik. (O, elmi müzakirələrə aid deyil. Çünki) elmi mü-

zakirələr hiss və emosiyalara deyil, ağıl və məntiqə əsaslanır.

...Xoşbəxtlikdən, yaşadığımız dövrdə şüəların arasında bu metoddan istifadə edən çoxsaylı tədqiqatçılar yetişib. Onların başında çox dəyərli alim Seyid Şərəfəddin Amili, böyük şəxsiyyət Ayətullah şeyx Məhəmmədhüseyn Kaşiful-ğita və qiymətli “əl-Ğədir” kitabının müəllifi, əzəmətli alim Ayətullah şeyx Əbdülhüseyn Əmini durur.

Təqvalıların mövlası Əlinin tərək edilmiş və unudulmuş həyat tərzi bizə bu barədə (həm sözdə, həm də əməldə) ən yaxşı ibrət dərəsi ola bilər.

Əli öz haqqını dilə gətirməkdən, tələb etməkdən, onu qəsb edənləri tənqid etməkdən çəkinmədi, sözünü açıq şəkildə dilə gətirdi və islami vəhdəti buna maneə saymadı. “Nəhcül-bələğə”də bu iddiaya dəlalət edən çoxsaylı xütbələr var. Bununla yanaşı, o həzrətin zülmə məruz qalması onun yadlar qarşısında müsəlmanlardan ayrılmasına səbəb olmadı. Belə ki, o həzrət cümə və camaat namazlarında iştirak edər, müharibə qənimətlərindən payını alar, xəlifələrdən məsləhətlərini əsirgəməzdi; xəlifələr də onunla məsləhətləşərdilər, o həzrət fikrini bildirərək onlara xeyrxahlıqla yol göstərərdi.

Müsəlmanlar iranlılarla müharibə edəndə xəlifə şəxsən müharibədə iştirak etmək istəyib. Lakin Əli ona belə deyib: “Xeyr, sən müharibədə iştirak etmə. Çünki sən Mədinədə olsan, düşmən fikirləşəcək ki, döyüş meydanındaki qoşunu məhv etsə belə, mərkəzdən onlara köməyə başqa qoşun gələcək. Amma əgər sən şəxsən özün döyüş meydanına getsən, deyəcəklər ki, “ərəbin olanı budur”. Onlar

bütün qüvvələrini səfərbər edib səni məhv etmək istəyəcəklər. Səni məhv edəndən də sonra daha güclü ruhiyyə ilə müsəlmanlarla döyüşü davam etdirəcəklər”.¹

Əli əməldə də belə davranıb. O, xəlifələrin heç birindən heç bir vəzifəni qəbul etməyib, nə qoşun başçısı olub, nə hansısa əyalətdə vali, nə həcc karvanına rəhbərlik edib, nə də bu qəbildən olan başqa bir vəzifəni qəbul edib. Çünki həmin vəzifələrin hər hansı birinin qəbul edilməsi o həzrətin özünün inkaredilməz haqqından imtina etməsi mənası verəcəkdi və bu artıq islami vəhdəti qorumaq üçün əməkdaşlıq olmayacaqdı. O həzrət özü heç bir vəzifəni qəbul etməməsinə baxmayaraq, yaxınlarının, qohumlarının və səhabələrinin həmin vəzifələri qəbul etməsinə də mane olmayıb. Çünki onların həmin vəzifələri qəbul etməsi sırf əməkdaşlıq məqsədi daşıyırdı və əsla, xilafətin qəbul edilməsi mənası vermirdi.²

Əlinin bu barədəki davranışları çox dəqiqdir və bu o həzrətin yalnız və yalnız İslamı düşünməsinin və özünü fikirləşməməsinin nişanəsidir. Başqaları kəsir, o isə birləşdirirdi, başqaları dağıdır, o isə yenidən tikirdi.

Əbu Süfyan fürsəti qənimət bilib o həzrətin narazılığından sui-istifadə etmək, Peyğəmbərdən o həzrətin vəsiyyətinə hörmət bəhanəsi ilə Peyğəmbərin canişininin əli ilə intiqam almaq istəyir, lakin Əli Əbu Süfyanlara aldanacaq qədər avam olmadığı üçün onu özündən uzaqlaşdırır, yarıdan qovur.

¹ Nəhcül-bəlağə, 144-cü xütbə

² İbn Əbilhədidin “Nəhcül-bəlağə”yə yazdığı şərhdə 62-ci məktubun izahına müraciət edin. O həzrət buyurub: “Mən bir müddət əl saxladım, nəticədə camaatın bir dəstəsinin dindən döndüyünü gördüm”.